

نگاهی به "کتابشناسی داستانهای کوتاه و رمان جنگ در ایران (مرحله اول): فهرست آماری و اطلاعات کتابشناسی"

دکتر قدمعلی سرّامی

عضو هیأت علمی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی زنجان

سهیلا عقیلی

کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی و کارشناس کتابداری دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

چکیده

با شروع جنگ ایران و عراق در سال ۱۳۵۹ مسئله جنگ در ادبیات داستانی معاصر ایران منعکس شد و پرداختن به جنگ و تبعات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن راه های نوینی را پیش پای نویسنده قرار داد؛ به تبع آن، افزایش انتشار داستان های جنگ در کتاب ها و مطبوعات، لزوم تدوین کتاب شناسی های مربوط را، افزایش داد. اما در تهیه و انتشار کتاب شناسی ها رعایت استانداردها ضروری است تا بتواند از کارایی لازم برخوردار باشد. از انتشار کتاب شناسی ها در ایران بیش از ۶۰ دهه می گذرد، در این مدت کتاب شناسی های بسیاری در موضوعات عمومی و اختصاصی چاپ و منتشر شده اند؛ اما هنوز هم کاستی هایی در تدوین کتاب شناسی ها به چشم می خورد در این مقاله سعی شده است به بهانه بررسی یکی از کتاب شناسی های منتشر شده با عنوان "کتابشناسی داستانهای کوتاه و رمان جنگ در ایران (مرحله اول): فهرست آماری و اطلاعات کتابشناسی"، به گردآورندگان این نوع از منابع مرجع، اصول ضروری تهیه کتاب شناسی را یادآوری کند.

کلید واژه ها: منابع مرجع- کتاب شناسی ها

متکلم را تا کسی عیب نگیرد، سخنش صلاح نپذیرد. [سعدی: گلستان، باب هشتم]

نقد در لغت به معنی « جدا کردن دینار و درهم سره از ناسره و تمیز دادن خوب از بد و بهین چیزی برگزیدن است (دهخدا، ۱۳۷۳) در اصطلاح ادب، تشخیص محاسن و معایب سخن و نشان دادن بد و خوب ادبی است .

تاریخ نقد در جهان قدمت بسیار داشته چنانچه ابوحامد غزالی (متوفای ۵۰۵) کتاب تهافت الفلاسفه اش را در رد و انتقاد بعضی اصول فلسفی که از نظر کلام و روح دیانت، زیانبار می‌دید نوشت و ابن رشد اندلسی (متوفای ۵۹۵) که برعکس غزالی قائل به اتصال و اتفاق نگرش فلسفی و دینی بود، کتابی مفصل‌تر به نام تهافت التهافت در نقد کتاب غزالی نگاشت؛ همچنین است کتاب الشافی فی الامامه علم الهدی ، در رد و نقد جلد بیستم از کتاب عظیم المغنی اثر قاضی عبدالجبار همدانی، یا ابن تیمیه (متوفای ۷۲۸) متکلم نامدار اهل سنت کتاب منهاج السنه النبویه فی نقض کلام الشیعۀ القدریه را رد و نقد کتاب منهاج الکرامه فی معرفه الامامه‌ی علامه حلی (متوفای ۷۲۸) تألیف کرد نظیر این نقد و نقضها، یعنی نگارش کتاب یا رساله‌ای در رد کتاب یا رساله دیگر یا انتقاد از آن، در فرهنگ اسلامی سابقه کهن و نمونه های فراوان دارد.

خاص‌تر از این، نقد و ارزیابی و معرفی کتاب در کتاب شناسی های کهن عالم اسلام است، از جمله در الفهرست ابن ندیم (متوفای ۳۸۰) و کشف الظنون حاجی خلیفه (=کاتب چلبی، متوفای ۱۰۶۷) و ذیلهای آن. و در عصر جدید هم فهرس نسخ خطی و چاپی و کتاب شناسی هایی چون الذریعه‌ای آقا بزرگ تهرانی گنجینه‌ای از معرفی (گاه همراه با انتقاد و ارزیابی) کتاب است. ولی

نقد یا انتقاد کتاب به معنای امروز و کامل کلمه، جدید است. و رواجش نه فقط پس از انتشار چاپ، بلکه پس از پدید آمدن نشریات ادواری (مجلات) در یکی دو قرن اخیر است. سابقه نقد کتاب در ایران از اوایل قرن چهاردهم شمسی در مطبوعات فارسی ظاهر شد؛ که می‌توان به ماهنامه‌ها یا فصلنامه‌هایی چند از جمله ارمغان (مؤسس وحید دستگردی، سال تأسیس ۱۲۹۸)، ایرانشهر (مؤسس حسین کاظم‌زاده ایرانشهر، سال تأسیس ۱۲۹۶)، آینده (دکتر محمود افشار، ۱۳۰۴)، یادگار (عباس اقبال، ۱۳۲۳) و یغما (حبیب یغمایی، ۱۳۲۷) که دارای نقدهای هر چند به صورت پراکنده بوده اند، اشاره کرد. انتشار مجله سخن در سال ۱۳۲۲ نقطه عطفی در تاریخ پربار نقد کتاب در ایران بوده است؛ این مجله ماهانه در طی سی‌سالگی که انتشار یافت، انتقاد کتاب را جدی گرفته و به آن سر و سامانی بخشیده بود. همچنین مجلات دیگر نظیر جهان‌نو (حسین حجازی، ۱۳۲۵)، اندیشه و هنر (ناصر وثوقی، ۱۳۲۷)، درسهایی از مکتب اسلام (ناصر مکارم شیرازی،

(۱۳۳۲)، وحید (سیف‌الله وحیدنیا، ۱۳۴۲)، نگین (محمود عنایت، ۱۳۴۴)، رودکی و فرهنگ و زندگی (دهه چهل)، همچنین مجلات دانشگاهی چون مجله دانشکده الهیات دانشگاه مشهد (۱۳۴۷)، و تهران (۱۳۴۹) مقالاتی در نقد کتاب داشتند.

نقطه عطف دیگر انتشار مجله‌ای مختص کتاب‌شناسی (و تحقیقات ایرانی) و نقد کتاب به نام راهنمای کتاب بود (نشریه انجمن کتاب، صاحب امتیاز احسان یارشاطر، مدیر ایرج افشار، سال تأسیس ۱۳۳۷) که انتشار آن حدود بیست سال ادامه داشت. این نشریه مبانی و معیارهای ارزیابی و انتقاد کتاب را استوارتر و سنجیده‌تر ساخت. البته پیش از راهنمای کتاب نشریه کم‌تیراژ ولی پرخواننده‌ای به نام انتقاد کتاب منتشر می‌شد (به صورت ضمیمه انتشارات کتابفروشی نیل، سال تأسیس ۱۳۳۴) که دوازده سال به تناوب انتشار یافت. سپس نشریه دیگری که باز هم خاص مباحث کتاب بود به نام بررسی کتاب (به اهتمام داریوش آشوری، از سوی انتشارات مروارید) از سال ۱۳۴۴ تا ۱۳۴۸ منتشر شد. کتاب امروز که با همت گروهی چون جهانگیر افکاری، کریم امامی، نجف دریابندی، دکتر حسن مرندی، ابوالحسن نجفی و سایر مشاوران و ویراستاران مؤسسه انتشارات فرانکلین، از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۳ (تقریباً هر شش ماه یک شماره) منتشر شد، که سطح بررسی مسائل کتاب را اعم از نقد و معرفی و انتشار فهرست کتابهای منتشر شده و مصاحبه‌های سنجیده با مؤلفان و مترجمان برجسته، اعتلایی نمایان بخشید. پس از آن نشریه دیگری به نام انجمن کتابداران شروع به انتشار کرد. این نشریه از حدود سالهای ۴۷ تا ۵۳ تحت عنوان خبرنامه انجمن کتابداران بیرون می‌آمد و فقط به اخبار کتابداری و کتابخانه‌ای می‌پرداخت، ولی از سال ۵۳ به مسائل کتاب و نقد کتاب نیز توجهی شایان کرد، به طوری که در فاصله سالهای ۵۳ تا ۵۸-۵۹ یکی از پربارترین نشریات کتاب‌شناسی و کتاب‌گزاری بود.

در حال حاضر انتشار غالب نشریاتی که نام بردیم (شاید جز مجلات دانشگاهی) قطع شده است. نشریات جدیدی که در این زمینه منتشر می‌گردد: ۱- نشر دانش (نشریه مرکز نشر دانشگاهی، مدیر مسئول: دکتر نصرالله پورجوادی، سال تأسیس: ۱۳۵۹، فاصله انتشار: دو ماه یکبار) ۲- نقد آگاه و کتاب آگاه که بعد از انقلاب، از سوی انتشارات آگاه، با فاصله‌های نامرتب، منتشر می‌گردد. ۳- آینده (که تلفیقی است از راهنمای کتاب و آینده کهن) به همت آقای ایرج افشار است.

بیشتر اشاره کردیم که تاریخ شصت-هفتاد ساله انتقاد کتاب در ایران پربار است. در این مدت بسیاری از بزرگان علم و ادب و محققان برجسته درباره کتابهای مختلف نقدهای عالمانه و آموزنده نوشته‌اند.

پیشکسوت همه آنان علامه محمد قزوینی (متوفای ۱۳۲۸ شمسی) مؤسس طریقه جدید تحقیق تاریخی و ادبی در ایران است که یادداشتهای معروف (در ده جلد از انتشارات دانشگاه تهران) و حتی نامه‌هایش (افشار، ۱۳۵۶) غالباً آکنده از بحث کتاب و انتقاد کتاب است. نویسندگان و پژوهندگان چون مجتبی مینوی، عباس اقبال، سعید نفیسی، سیدمحمد فرزانه، عبدالحسین زرین‌کوب، محمد پروین گنابادی، حبیب یغمایی، سیدمحمد علی جمال‌زاده، محمدتقی دانش‌پژوه، عباس زریاب خوئی، ایرج افشار، پرویز ناتل خانلری، احسان یارشاطر، فتح‌الله مجتبیایی، سیدجعفر محجوب، مصطفی مقربی، حسین محبوبی اردکانی، منوچهر ستوده، سیدحسین خدیو‌جم، محمدرضا شفیعی کدکنی، داریوش آشوری، نجف دریابندری، رضا داوری، مصطفی رحیمی، رضا براهنی، احمد احمدی بیرجندی، عبدالعلی دستغیب، مسعود رجب‌نیا، ایرج وامقی، علی رواقی و علی اشرف صادقی هر یک به تفاریق، و در دوره و نشریه‌ای خاص در نقد کتاب قلم زده‌اند. (معاوضه، ۱۳۵۵) (www.ketabnews.com).

با این توصیف مقدماتی در باره نقد کتاب به انتشار کتاب شناسی هابه عنوان منبعی برای اطلاع یابی از نشر کتاب در کشور می پردازیم که در صورت همراه بودن با نقد و بررسی می تواند بهترین منبع برای گزینش کتاب باشند. کتاب شناسی ها به یکی از سه منظور زیر تهیه می‌شوند: ۱) تهیه سیاهه‌ای از آثار درباره یک موضوع، یا یک مکان، و یا یک شخص؛ ۲) تهیه سیاهه‌ای از آثاری که بتوانند جوابگوی پرسش خاصی باشند؛ و ۳) تعیین محل دستیابی و بازشناسی آثار خاص (مرادی، ۱۳۷۴، ص. ۲۹؛ کتس ۱۹۸۷ ج ۱، ص ۵۷).

جس شرا^۱ نیز کاربرد کتاب شناسی را دارای سه هدف می‌داند: ۱) برقرار کردن رابطه اطلاعاتی و علمی میان اعضای یک گروه، ۲) برقرار کردن رابطه میان گروه‌های مختلف، و ۳) برقرار کردن رابطه گروه‌ها با افرادی که نظریه‌ها و فرضیه‌های علمی را در عمل و در نهایت در میان عامه مردم پیاده می‌کنند. این نوع ارتباط علمی منجر به ایجاد رابطه مشابهی در مواد اطلاعاتی می‌شود که می‌توان آن را رابطه تداخلی نامید (حری، ۱۳۵۵، ص. ۲۱۷-۲۱۸).

کتاب شناسی‌ها دارای کاربردهای بسیاری هستند که عمده‌ترین آنها عبارتند از: ۱) وسیله‌ای برای انتخاب کتاب و دیگر منابع در زمینه مورد نظر، ۲) وسیله گردآوری اطلاعات کتاب شناسی نوشته‌های مربوط

به یک موضوع خاص، ۳) وسیله‌ای برای بهره‌گیری بهتر از دانش موجود و تجربه‌های دیگر جوامع، و ۴) وسیله‌ای برای اعتلای سطح کیفی پژوهش‌ها.

اهمیت کتاب‌شناسی و کاربرد آن در پژوهش، از مسائل مورد قبول همگان است. کمتر پژوهشی بدون تکیه بر منابع و آثاری که در آن زمینه نوشته شده است به سامان خواهد رسید. کتاب‌شناسی به تعیین موضوع و حدود و ثغور آن هم کمک می‌کند. از همین رو، پس از انتخاب موضوع پژوهش، اساسی‌ترین مسئله، مراجعه به منابع برای گردآوری اطلاعات است. بنابراین، هر پژوهشگری برای به سامان رساندن پژوهش خود به مطالعه و بازبینی کلیه آثار مربوط به موضوع موردنظر نیاز دارد. آگاهی از آنها افزون بر افزایش غنای پژوهش، از به هدر رفتن فرصت‌ها و دوباره‌کاری‌ها پیشگیری می‌کند. ساموئل جانسون می‌گوید: دانش بر دو قسم است: یکی آنچه که می‌دانیم، و دیگر آنچه که تنها می‌دانیم در کجا می‌توان اطلاعاتی درباره‌اش یافت. برای تحقیق درباره یک موضوع مشخص، نخستین کار، شناسایی منابعی است که در آن موضوع بحث می‌کنند.

در چند دهه اخیر انتشار کتاب‌شناسی‌ها در ایران با موضوعات مختلف گسترش بسیار یافته است که در صورت رعایت اصول و قوانین نگارش کتاب‌شناسی، چنانکه با هدف گسترش مبانی و پایه‌های اطلاع‌رسانی در علوم و فنون صورت گیرد می‌تواند تاثیر بسزایی در عرصه مطالعات ملی به جا بگذارد. با نگاهی کوتاه به کتاب‌شناسی‌های منتشر شده می‌توان دریافت که بیشتر این کتاب‌شناسی‌ها فاقد مولفه‌های عمومی کتاب‌شناختی هستند، حتی شناخت مناسبی از نوع مدرکی که معرفی می‌کنند، ندارند (صمدزاده، ۱۳۸۷، ص ۶۲) و به لحاظ تعداد مداخل، جامعیت ندارند (همو).

از انواع کتاب‌شناسی‌های موضوعی، کتاب‌شناسی داستان جنگ می‌تواند در تفکیک مندرجات یک کتاب‌شناسی عمومی، در شاخه ادبیات و زیر شاخه داستان حاصل شود (صمدزاده، ۶۳). با شعله‌ور شدن آتش جنگ در ایران و تداوم آن در طول سالیان دراز، ادبیاتی با ویژگیهای خاص و منحصر به فرد کشور پدید آمد که شاخه ادبیات داستانی آن به دلیل برخورداری از ظرفیتهای قابل توجه، در انعکاس عینی و جزءنگارانه حالات گوناگون آدمیان درگیر جنگ، عرصه وسیعی را برای فرانمایی و بازتاب فرهنگ ایثار و شهادت فراهم کرد (خادمی کولایی، ۱۳۸۶، ص ۷۶). جنگ با دگرگون ساختن زندگی و زمانه، ادبیات را نیز که آینه زمان است، دچار دگرگونی و تحول می‌کند از این رو ادبیات یک دوره، با حوادث و مسائل آن عصر رابطه‌ای ناگسستنی دارد و در بازنمایی و انعکاس زیر و بم‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی جوامع انسانی

نقش محوری ایفا می کند (همو، ص. ۷۵) "گاستون بوتول" جنگ را پدیده‌ای هدفدار معرفی کرده و آن را کاملاً منظم و مستقل می‌داند و معتقد است که هرگاه در مطالعه‌ی جنگ از علیت و وقایع‌نگاری دور شویم، پای ادبیات به میان کشیده می‌شود. (گاستون، ۱۳۷۴، ص. ۱). موضوع و مقوله‌ی تازه‌ی جنگ - با ابعاد و گسترده‌ی فراوانش - چشم‌انداز جدیدی از پیش روی داستان‌نویسی، گشوده است و هرگوشه از آن ویژگی‌هایی در خود دارد که می‌تواند دستمایه‌ی بدیعی برای رمان و داستان‌های کوتاه باشد. در ایران قریب صد سال است که داستان‌نویسی - به شیوه‌ای که در غرب مرسوم و متداول است - رواج یافته است (عابدینی، ۱۳۶۹). با گذشت بیش از بیست سال از پایان جنگ ایران و عراق، فضای کنونی و رسمی جامعه متأثر از این جنگ است

تا آغاز سالهای هفتاد، بیش از یک هزار و یکصد و شصت داستان کوتاه درباره جنگ تحمیلی در مطبوعات چاپ شده که نویسندگان آنها - چه آنها که در جنگ بودند و جنگ را تجربه کردند و چه آنان که از دور شاهد صحنه‌های جنگ بوده‌اند - عموماً صادقانه و خالصانه و گاه با نگاهی منتقدانه، به بیان احساس خویش پرداخته‌اند (فهرست داستان‌های کوتاه جنگ تحمیلی، ۱۳۷۲) و در مدت زمان کوتاهی این تعداد به بیش از دو هزار داستان کوتاه و صدرمان (برومند، ۱۳۸۴) که حاصل نویسندگی در عرصه ادبیات جنگ است، رسید (سعیدی، پژوهش زبان و ادبیات فارسی، ص. ۲۲) به طور کلی از آغاز جنگ تا کنون بیش از شش هزار عنوان کتاب فارسی و بیش از هزار عنوان کتاب غیر فارسی (عموماً لاتین و عربی) در این موضوع به چاپ رسیده است و اکنون هر ساله بیش از صد هزار عنوان کتاب در جامعه کنونی ایران در این خصوص به چاپ می‌رسد (صمدزاده، ۱۳۸۷، ص. ۶۰). علاوه بر تاثیر اجتماعی جنگ نگاه اصیل به ارمان‌های عمیق و باطنی دین، مباحثی مانند ایثار، صداقت، شهامت، مهر و... که صفات عمیق انسانی اند (سعیدی، پژوهش زبان و ادبیات فارسی، ص. ۲۴) با تغییر علاقه عموم به داستان‌های جنگ را افزایش داد. جی. بی. پریستلی در کتاب "سیری در ادبیات غرب" می‌نویسد: "پس از جنگ جهانی اول مردم نمی‌خواستند چیزی درباره‌اش بخوانند، اما پس از جنگ دوم، مردم جز درباره‌ی آن، نوشته‌ی دیگری را نمی‌خواستند" (یونسی، ۱۳۷۲، ج. ۳). افزایش تقاضا برای منابع موجود در مورد جنگ ایران و عراق و خصوصاً داستان‌های جنگ، لزوم انتشار کتاب‌شناسی‌های تخصصی را بیشتر می‌کند.

از طرفی انتشار چنین کتاب‌شناسی‌هایی، فرصتی برای اطلاع‌رسانی تخصصی است و تهیه و تدوین آن ضروری است. با چاپ داستان‌ها، مقاله‌ها و خاطرات جنگ در روزنامه‌ها، مجلات، کتاب‌های تک

داستانی و مجموعه داستان نیاز به تدوین کتاب شناسی ویژه جنگ ایران و عراق، بعنوان منبعی برای اطلاع رسانی از آنچه که منتشر شده است، بسیار ضروری و مهم می‌نماید. از ابتدای نشر آثار جنگ ایران و عراق بیش از ۵۰ مجلد فهرست و کتاب شناسی با معرفی منابع مختلف مانند کتاب، مقاله، پایان‌نامه و مواد سمعی و بصری منتشر شده است که حدود ۳۶ عنوان آن‌ها به معرفی کتاب اختصاص پیدا کرده است (صمدزاده، ۱۳۸۷، ص. ۶۱). از جمله می‌توان به کتاب شناسی ذیل اشاره نمود که از اولین کتاب شناسی‌های منتشر شده در زمینه جنگ ایران و عراق می‌باشد.

حداد، حسین، ۱۳۳۹ -، گردآورنده

کتابشناسی داستانهای کوتاه و رمان جنگ در ایران (مرحله اول): فهرست آماری و اطلاعات کتابشناسی / به کوشش حسین حداد. [کرمانشاه]، ۱۳۷۲، ص. ۲۷۰.

کتابشناسی داستانهای کوتاه و رمان جنگ در ایران به مناسبت برگزاری اولین سمینار بررسی رمان جنگ در ایران و جهان که در تاریخ ۱۶-۱۸ شهریور ۱۳۷۲ در کرمانشاه برگزار گردیده است، منتشر شده است. این کتاب شناسی در چهار بخش اصلی و یک بخش فرعی (ویژه فهرست راهنما) تنظیم شده است. بخش اول قصه‌های جنگ کودکان و نوجوانان (ویژه داستان‌های چاپ شده در کتاب‌های کودکان و نوجوانان)، بخش دوم قصه‌های جنگ چاپ شده در مطبوعات کودکان و نوجوانان و بخش سوم قصه‌های جنگ بزرگسالان (ویژه داستان‌های چاپ شده در کتاب‌های بزرگسالان) شامل می‌شود. در بخش چهارم، نقد قصه‌های جنگ در کتاب‌های نظری و نقد ادبی آمده است. در مجموع ۱۱۰۷ داستان و ۱۰۶ نقد در این کتاب معرفی شده است که ۲۱۷ اثر در بخش یکم ۲۸۶ قصه در بخش دوم و ۶۰۴ اثر در بخش سوم معرفی شده است. نمایه‌های تهیه شده برای این کتاب شامل:

۱. فهرست عنوان داستان‌های کودکان و نوجوانان چاپ شده در کتاب‌های تک داستانی و مجموعه داستان
۲. فهرست عنوان داستان‌های کودکان و نوجوانان چاپ شده در مجلات کودکان و نوجوانان
۳. فهرست عنوان داستان‌های گروه سنی بزرگسالان چاپ شده در کتاب‌های تک داستانی و مجموعه داستان
۴. فهرست نام نویسندگان کودکان و نوجوانان (ویژه کتاب)

۵. فهرست نام نویسندگان کودکان و نوجوانان (ویژه مجلات)
۶. فهرست نام نویسندگان گروه سنی بزرگسالان (ویژه کتاب)
۷. فهرست عناوین کتاب های تک داستانی کودکان و نوجوانان
۸. فهرست عناوین کتاب های مجموعه داستان کودکان و نوجوانان
۹. فهرست عناوین کتاب های تک داستانی بزرگسالان
۱۰. فهرست عناوین کتاب های مجموعه داستانی بزرگسالان

۱۱. فهرست نام مجلات و گاهنامه های ادبی کودکان و نوجوانان مورد استفاده در کتاب

این کتاب شناسی دومین کتاب شناسی منتشر شده در مورد جنگ ایران و عراق می باشد قبل از آن در سال ۱۳۷۰ کتاب شناسی توصیفی جنگ تحمیلی به کوشش هدایت جلیلی توسط معاونت فرهنگی و تبلیغات ستاد فرماندهی کل قوا منتشر شده است. معرفی ۱۱۰۷ داستان و قصه در مورد جنگ ایران و عراق در این کتاب شناسی توانسته است جای خالی چنین منبعی را در سال ۱۳۷۲ پر نماید اما تجدید چاپ آن در سال های بعدی می توانست انتظاری را که از این کتاب شناسی وجود دارد برآورد با توجه به این که آوردن عبارت (مرحله اول)، در عنوان کتاب، لزوم انتشار مراحل بعدی را به دنبال دارد: "کتاب شناسی داستانهای کوتاه و رمان جنگ در ایران (مرحله اول)؛" این در حالی است که از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۷ بیش از ۴۰۰ عنوان داستان در مورد جنگ تحمیلی در کتابها، علاوه بر مطبوعات، منتشر شده است بدین ترتیب کاربرد این کتاب شناسی در معرفی آثار تا سال ۱۳۷۲ است و لزوم انتشار مراحل بعدی آن بسیار ضروری است. علاوه بر بروز نبودن اطلاعات این کتاب شناسی در دهه ۸۰، عناوین ذکر شده در بخش های مختلف کتاب نیز کامل نبوده و نواقصی دارد که می توانست در ویرایش های بعدی اصلاح شود از جمله عناوین ذیل در این کتاب شناسی ذکر نشده است:

۱- بهائی، محمد

خاطرات جنگ / نوشته (امید). - ارومیه: خیام، ۱۳۶۰.

ص ۵۸.

۲- سحر، محبوبه

صالح / نوشته محبوبه سحر؛ طرح ها از پرویز حیدرزاده. - تهران: کانون پرورش فکری کودکان و

نوجوانان، ۱۳۶۶.

۴۸ص.

۵- خدری، رضا

زادقاسم، بلم ران خرمشهری / نوشته رضا خدری؛ نقاش مجید اخوان.. تهران: کوشیرانکو، ۱۳۶۲.

۱۲ص.

۶- محمدی، پرویز

رزوی شهادت / نوشته پرویز محمدی (مهیار) .. تهران، ۱۳۶۲ .

۱۵۰ص.

۷- یوسفی، محمد رضا

وقتی پرنده‌ها پرواز کردند / نویسنده محمد رضا یوسفی؛ تصویرگر امیر نساجی زواره.. تهران: احیاء

کتاب، ۱۳۷۱.

۸- فتاحی، حسین

قصه‌های جنگ / گردآوری و انتخاب حسین فتاحی .. تهران: موسسه انجام کتاب ، ۱۳۶۳.

ج.

۹- کمالی، کامران

قصه‌های کامران / کامران کمالی سروستانی.. کامرانیه، ۱۳۶۵.

۲۱ص؛ مصور.

۱۰- رحیمی، جهان‌شاه

مهاجر تنها / جهان‌شاه رحیمی.. تهران : نشر قدر، ۱۳۶۴.

۹۶ص.

۱۱- مسجدی، پرویز

روزهای مقاومت در خرمشهر / نوشته پرویز مسجدی.. تهران: کتابخانه کوچک [مرکز پخش]، ۱۳۶۰.

۶ص.

۱۲- غفارزاده، مهرداد

پشت چراغ قرمز / مهرداد غفارزاده؛ نقاشی از اکبر نیکان پور.. تهران: نشر رویش، ۱۳۶۸.

۶۴ص.

۱۳- کاظمی، فریبا

پرستو قصه می گوید/ نویسنده فریبا کاظمی؛ نقاشی پوریا... تهران: پیام آزادی، ۱۳۶۴.

ج ۲. در یک مجلد؛ مصور (بخشی رنگی)

عنوان روی جلد: قصه های پرستو: شهید ۲۲ بهمن

مندرجات... ج ۱: از ۲۲ بهمن سخن بگو... ج ۲: از شهید سخن بگو.

نگارنده در ارائه اطلاعات مدخل ها سعی در نشان دادن اطلاعات کامل کتاب شناختی آنها داشته است اما به دلیل غیر گزارمانی بودن آن، در معرفی آثار بایستی مندرجات ذیل هر مدخل، نشان دهنده اطلاعات کامل محتوای کتاب باشد از جمله تجدید چاپ ها، ویرایش ها، عناوین دیگر (روی جلد، برابر و عطف) ذکر می شد. در این کتاب شناسی اطلاعات به صورت فهرست منابع و ماخذ آخر کتاب ها نوشته شده و عملاً به جز مختصر اطلاعات ضروری کتاب ها چیزی را نمی نمایانند برای نمونه در مورد کتاب نخلهای بی سرمدخل شماره ۹۵۶ کتاب اطلاعات ارائه شده مربوط به چاپ ۱۳۶۳ کتاب بوده و به تجدید چاپ سال ۱۳۶۷ که در ۲۱۶ صفحه چاپ شده، اشاره نشده است.

با نگاهی گذرا به آثار معرفی شده در این کتاب شناسی چنین به نظر می رسد که کتاب در مورد داستان های کودکان و نوجوانان می باشد چرا که حجم آثار معرفی شده کودکان و نوجوانان و همچنین تنوع فصول مربوط بیشتر آثار ارائه شده، در مورد داستان های کودکان است، به طوری که از پنج بخش کتاب فقط یک بخش به گروه سنی بزرگسالان اختصاص داشته و سه بخش کتاب به معرفی داستانهای کودکان و نوجوانان می پردازد، و داستان های چاپ شده گروه سنی بزرگسالان در مطبوعات، و نقد آنها معرفی نشده است.

آوردن نقدهای نوشته شده بر داستان ها بار علمی کتاب را افزون تر می کند و اصولاً مطالعه در نقد آثار بهترین راهنما برای گزینش یک اثر می تواند باشد، نقد اگر هم خوب انجام نیافته باشد اما از آن جهت که اثر مورد نظر، ارزش نقد را داشته است، آن را ارزشمند می کند بنابراین در تهیه کتاب شناسی های ادبی گردآوری نقد های انجام یافته ضروری می باشد. اما بایستی در نظر داشت که ارائه اطلاعات به صورت سازمان یافته، که مراجعه را از سردرگمی برهاند و راهنمای مناسبی جهت افزودن سرعت و دقت باشد، از ضروریات کار مرجع و تدوین آثار مرجع می باشد. در بخش معرفی نقدهای انجام یافته کاستی هایی در تنظیم آن به چشم می خورد از جمله این که در بعضی مدخل ها نام مقاله یا کتابی را که داستان در آن نقد شده، ذکر نشده و در گروهی از مدخل ها نیز نام مقاله به طور کامل ذکر نشده است برای نمونه مداخل صفحه

های ۱۹۱-۱۹۹ کتاب ذیل نام رهگذر، رضا، عنوان کامل مقاله‌هایی که داستان‌ها در آن نقد شده ذکر نگردیده است. مانند :

"تویی که نمی شناختم". حسن احمدی، نیم‌نگاهی به... (تهران حوزه هنری، ۱۳۷۰)، ص ۱۲۹-۱۳۱.

یا صفحه ۲۰۱ کتاب ذیل نام شعبانی، اسدالله عنوان مقاله‌ها نیامده است مانند :

"ساداکو و...". ترجمه مریم پیشگاه، آیش، ش. ۱ (۱۳۶۱)، ص ۲۹-۳۱.

"کودک، سرباز، دریا". ترجمه دلارا قهرمان، آیش، ش. ۶ (۱۳۶۵)، ص ۳۱-۳۲.

"مادر". ترجمه فاطمه زهروی، آیش، س. ۲ (۱۳۶۴)، ص ۲۸-۳۲.

علاوه بر این، در تنظیم نقدها باید در نظر گرفت که ممکن است یک اثر توسط ناقدین مختلف مورد بررسی قرار گرفته باشد، که بایستی با استفاده از ارجاعات و نمایه‌های مختلف مراجعه‌کننده را به همه آن‌ها رهنمون کرد، در این کتاب شناسی علی‌رغم تلاشی که برای فراهم کردن نمایه‌های متعدد انجام شده است، نبود نمایه برای نقدهای انجام یافته محسوس می‌باشد و در مراجعه به نمایه عنوان داستان‌ها و نمایه پدیدآور اشاره به صفحاتی که نقد در مورد آن مدخل بخصوص یا اشاره به مدخل‌هایی که اثر آن نویسنده نقد شده است نیز، نشده است

همچنین داستان‌هایی که توسط بیش از یک ناقد نقد شده، در صفحات مختلف کتاب به طور پراکنده (به جهت نوع تنظیم بر اساس نام ناقد) قرار گرفته است، نمایه‌ها نیز در این مورد کارایی لازم را ندارند. برای نمونه داستان "مهاجر کوچک" نوشته رضا رهگذر که توسط جعفر ابراهیمی شاهد، مهدی حجوانی، مجله رشد نوجوان نقد شده، در صفحات ۱۸۸، ۱۸۷ و ۱۹۰ کتاب، که به ترتیب الفبای نام نقد کنند، تنظیم شده، آمده است و یا داستان "اسماعیل، اسماعیل" نوشته محمود گلابدره ای نقد آن توسط مجله آیش و محمد نوری زاد در صفحات ۱۸۷ و ۲۰۲، و نقد داستان "نخل‌های بی سر" نوشته قاسمعلی فراست در صفحات ۱۹۰ و ۱۹۸ (ناقد سپهر خضری و رضا رهگذر)، و داستان "عقاب‌های تپه ۶۰" نوشته محمد رضا بایرامی (ناقد سپهر خضری و حسن بنی عامری) در صفحات ۱۸۹ و ۱۸۷ آمده است، همچنین می‌توان به دیگر داستان‌هایی مانند "مادر" و "جای شما خالی" و... اشاره نمود. این درحالی است که در نمایه‌های عنوان و پدیدآور کتاب نیز ارجاع لازم صورت نگرفته است.

نمایه یا فهرست راهنمای انتهای کتاب شناسی، مهمترین بخش یک اثر مرجع می‌باشد که جوینده را به اطلاعات موجود در متن هدایت می‌کند، بدون آن که نیاز به مطالعه متن کتاب از آغاز تا انجام لازم باشد،

بخصوص اگر کتاب جزو منابع مرجع باشد. بنا به رسالت منابع مرجع، لزوم تهیه فهرست یا نمایه جامع و کامل بسیار ضروری است. انواع فهرست هایی که به حسب ضرورت می تواند به کتاب شناسی اضافه شود عبارت است از ۱- اسامی افراد ۲- نام کتاب ها ۳- فهرست موضوعی (در کتاب شناسی هایی که موضوعی نیستند) ۴- منابع (فهرستی است که از کتاب ها، کتاب شناسی ها و به طور کلی همه آثاری که برای تهیه کتاب شناسی مورد مراجعه قرار گرفته است) (برومند، ۱۳۶۸، ص. ۷۷، ۷۸) ۵- ناشر ۶- فروست یا سری (شماره ای که به دنبال نام ناشر در بعضی از انتشارات می آید مانند: انتشارات دانشگاه تهران شماره ۱۰۲۷) ۶- فهرست کتابخانه ها یا جایها (در صورتی که کتاب نسخه خطی بوده و در کتابخانه بخصوصی نگهداری شود)؛ و در صورتی که کتاب هر کدام از این اطلاعات را به زبان دیگری داشته باشد تهیه فهرست برای آن نیز ضروری است. در کتاب شناسی داستان های کوتاهی و رمان جنگ در ایران به جهت فراهم کردن یازده فهرست مجزا که قبلاً ذکر شد، گردآورنده توانسته است نیاز مراجعین به کتاب را برآورد؛ اما نبود نمایه برای عناوین نقد شده از جامعیت تعدد نمایه ها کاسته است و نبود ارجاع از عناوین نقد شده در نمایه های عناوین داستان ها و نام نقد کننده ها به صفحات نقد، آن را پررنگ تر می کند. این در حالی است که برای عنوان مقاله یا کتابی که اثری در آن نقد شده نمایه تهیه نشده است و حتی از نام آثاری که نقد شده اند نیز ارجاع برای شماره مدخل نقد داده نشده است برای نمونه:

عنوان مهاجر کوچک تالیف رضا رهگذر در مراجعه به فهرست عنوان داستان های کودکان و نوجوانان چاپ شده در کتاب های تک داستانی و مجموعه داستان مدخل های ۷۵ و ۷۶ کتاب را نشان می دهد که داستان در آن معرفی شده است و به مدخل های ۲-۹-۲۰ که نقد داستان ذیل آن نوشته شده اشاره نشده است همچنین در مراجعه به فهرست نام نویسندگان کودکان و نویسندگان (ویژه کتاب) ذیل نام رهگذر، رضا مدخل های ۷۶ و ۷۳ و در فهرست نام نویسندگان گروه سنی بزرگسالان (ویژه کتاب) به مدخل های ۷۵۵ و ۷۵۳ ارجاع داده شده است، که در هیچ کدام به نقد آثار وی اشاره نشده است. و همانطور که ذکر شد برای نقدها و نویسندگان نقد ها فهرست تهیه نشده است.

علاوه بر موارد فوق ارجاع کورنیز در نمایه ها به چشم می خورد برای نمونه: صفحه ۲۳۱ کتاب ارجاع عنوان عروج به مدخل های ۱۰۱۰ و ۷۱۳ می باشد که ذیل مدخل شماره ۷۱۳ در صفحه ۱۱۹ کتاب عنوان " عبور از لایه ها" آمده است.

امید است با تجدید چاپ و اصلاح ایرادات ذکر شده این کتاب شناسی و دقت دست اندکاران تهیه و تدوین کتب مرجع، خصوصاً کتاب شناسی‌ها، شاهد انتشار این دسته از منابع با استانداردهای جهانی و همگام با دیگر کشورهای تولیدکننده منابع مرجع استاندارد، در خدمت جامعه فرهنگی کشورمان باشیم.

فهرست منابع و مآخذ

- افشار، ایرج. نامه‌های قزوینی به نقی‌زاده. تهران: جاویدان، ۱۳۵۶.
- برومند، فیروزه. کتابشناسی دفاع مقدس. تهران: صریر، ۱۳۸۴.
- برومند، فیروزه. راهنمای تدوین کتابشناسی. تهران: سازمان مدارک فرهنگی، ۱۳۶۸.
- بوتول، گاستون. جامعه شناسی جنگ. ترجمه هوشنگ فرخجسته، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ص ۱.
- پریستلی، جی. بی. سیری در ادبیات غرب. ترجمه ابراهیم یونسی. تهران: امیرکبیر، چ ۳، ۱۳۷۲.
- حری، عباس. "وحدت در کتابشناسی". نامه انجمن کتابداران ایران. دوره نهم، ۲ (تابستان ۱۳۵۵): ۲۰۷-۲۱۹.
- خادمی کولایی، مهدی. آسیب شناسی ادبیات داستانی جنگ. (ادبیات داستانی مهر، شماره ۱۱۱، ۱۳۸۶ ص. ۷۴-۸۳).
- دهخدا، علی اکبر. لغت نامه. تهران: موسسه لغت نامه دهخدا، ۱۳۷۳. ذیل نقد.
- سعیدی، مهدی. رویکردهای عمده ادبیات داستانی جنگ (۱۳۵۹-۱۳۸۴). (پژوهش زبان و ادبیات فارسی، شماره هفتم، پاییز و زمستان ۱۳۸۵، ص. ۲۱-۳۶).
- صمدزاده، نصرت‌الله. کتابشناخت جنگ، فرصتی برای اطلاع‌رسانی تخصصی: مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اطلاع‌رسانی مکتوب و کتابخانه‌ای. (کتاب ماه (ادبیات)، ش. ۲۳، اسفند ۱۳۸۷، ص. ۵۹-۶۵).
- عابدینی، حسن. صدسال داستان‌نویسی در ایران. تهران: نشر تندر، ۱۳۶۹. (و مجموعه سخنرانیها و مقالات نخستین سمینار بررسی رمان در ایران، نقد مطالعات ادبیات داستانی، اردیبهشت ۷۴، مقاله‌نگاهی به رمان فارسی، نوشته‌ی عبدالعلی دستغیب، ص ۱۴۱)
- فهرست داستان‌های کوتاه جنگ تحمیلی در مطبوعات ایران - مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۷۲.

-مرادی، نورالله. مرجع‌شناسی: شناخت خدمات و کتاب‌های مرجع. تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۷۴.

- معاضد، مهیندخت. کتابشناسی نقد کتاب. تهران: انجن کتاب، ۱۳۵۵.

Basic :Vol ۱ .Introduction to Reference Work .A .Katz, William

فهرست وب سایت های مورد استفاده

<http://www.noormags.com/view/Search>

[/ir.roshd.daneshnameh](http://ir.roshd.daneshnameh)

org.wikipedia.fa

http://www.tebyan.net/literary_Criticism

<http://www.ketabnews.com/detail-fa-۴۸۱>

<http://www.louh.com/content/۳۳۱۴/default.aspx>

<http://www.rasekhoon.net/Article-Show-۳۹۶۰۴.aspx>

<http://www.hawzah.net>